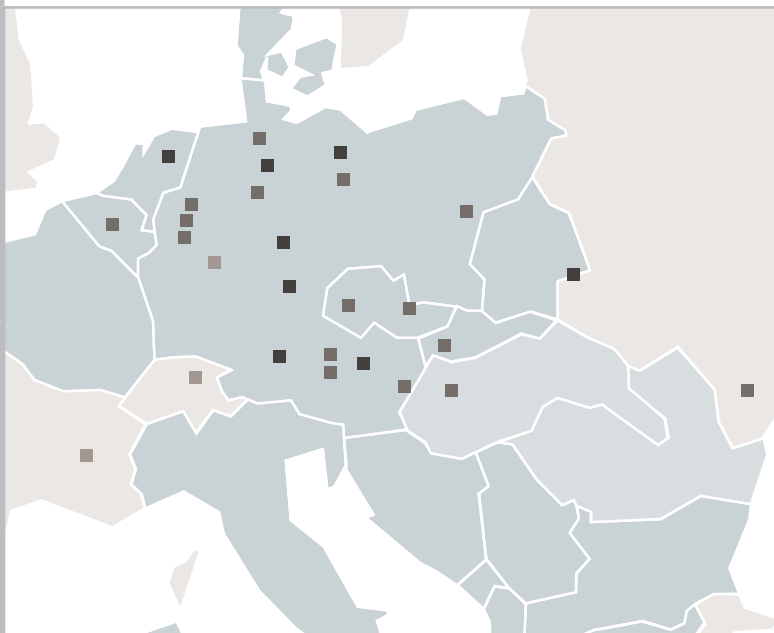
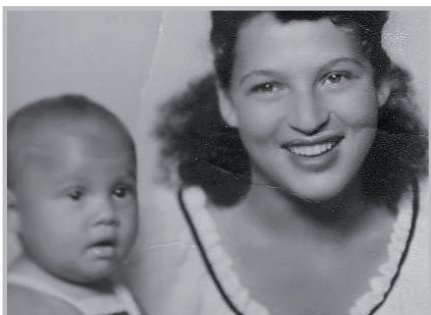

Osud evropských Romů a Sintů za holocaustu

PŘÍRUČKA PRO UČITELE

Autoři: Gerhard Baumgartner, Irmgard Bibermann, Maria Ecker, Robert Sigel

www.romasintigenocide.eu

Struktura výukových materiálů	3
Romové: největší evropská menšina	5
Doplňující informace k jednotlivým pracovním listům	10
Práce s biografiemi	20
Biografie: didaktické návrhy	22
Práce s fotografiemi	28
Metody práce s fotografiemi	30
Jak můžeme dekonstruovat pohledy na historii na základě stereotypů?	41

Tiráž:

Autoři: Gerhard Baumgartner, Irmgard Bibermann, Maria Ecker, Robert Sigel

Redakční tým: Maria Ecker, Karen Polak, Werner Dreier

Grafika: Sabine Sowieja

erinnern.at
Kirchstraße 9/2
6900 Bregenz

Struktura výukových materiálů Gerhard Baumgartner

Pracovní listy na webových stránkách romasintigenocide.eu prezentují hlavní témata a události spjaté s genocidou evropských Romů a Sintů. Témata byla vybrána v těsné spolupráci se zástupci četných organizací evropských Romů a Sintů a s pomocí mnoha historiků z dotčených zemí. Pracovní listy se vztahují výhradně k zemím, v nichž byli Romové a Sintové pronásledováni a vražděni v letech 1933 až 1945.

Každý pracovní list je věnován ústřední události či ústřednímu prvku pronásledování, jejichž název či jméno jsou uvedeny v názvu pracovního listu a které jsou znázorněny na historické fotografii. Kromě krátké vysvětlivky obsahuje každý pracovní list další informace pod záhlavím „Víte, že“, návrhy k samostatné práci na daném tématu v sekci „Váš úkol“ a odkaz na zdroj fotografie. Časová osa na levém okraji listu označuje rok nebo období, kdy byla fotografie pořízena.

Pracovní listy jsou rozčleněny do pěti kapitol. Pracovní listy v kapitole A poskytují vhled do situace evropských Romů a Sintů na počátku 20. století. Kapitola B prezentuje hlavní prvky pronásledování Romů a Sintů a jejich vytlačování na okraj společnosti, které se odehrály dlouho předtím, než se k moci dostali nacisté. Kapitola C popisuje stále více radikální a systematické pronásledování organizované nacisty, zatímco pracovní listy v kapitole D se soustředí na hlavní události genocidy, kterou podnítili a vedli nacisté a spřízněné fašistické organizace. Závěrečná kapitola E popisuje situaci lidí, kteří genocidu přežili, jejich boj za uznání a odškodnění a jejich kulturu připomínání.

Kromě toho se čtenáři seznámí s Karlem Stojkou, který je jejich průvodcem po kapitolách těchto webových stránek. Různé etapy z jeho života dokreslují biografii velmi důkladně zdokumentované evropské romské rodiny, a to od třicátých let 20. století, v letech pronásledování za nacismu až do současnosti. Pracovní listy také obsahují další životopisné informace o jednotlivých Romech a Sintech, např. o Sofii Taikon a Zoni Weiszovi (viz také „Práce s biografiemi“). Na začátku každé kapitoly je mapa, pomocí které lze určit, kde se hlavní události odehrávaly. Většina míst na mapě znázorňuje lokality koncentračních táborů. Pokud na ně kliknete, zobrazí se pracovní list ke koncentračnímu táboru. Mapy znázorňují koncentrační tábory, které jsou z historického hlediska nejdůležitější; jsou na nich zachyceny pouze vybrané příklady mnoha internačních táborů.

Romové: největší evropská menšina Gerhard Baumgartner

V Evropě dnes podle odhadů žije přibližně 8 milionů Romů a Sintů. Mluví různými jazyky, některé z nich jsou si docela nepodobné. Ačkoli všechny tyto jazyky mají společné indické kořeny a v různé míře používají slova vypůjčená z perštiny, arménštiny a řečtiny, v průběhu vývoje se osamostatnily stejně jako všechny velké jazykové skupiny. V severní a západní Evropě lze slyšet různé sintske jazyky, v romských jazycích ve střední a jižní Evropě se projevuje silný vliv okolních jazyků, např. albánštiny a turečtiny na Balkáně a také rumunštiny, maďarštiny a slovanských jazyků.

Většina evropských Romů a Sintů žije v zemích střední Evropy nebo Balkánu, tedy v Maďarsku, na Slovensku, v České republice, Bulharsku a Rumunsku. Tyto země se v posledních několika letech staly členy Evropské unie nebo v současnosti o členství v Unii jednají. Panují značné rozdíly mezi údaji o počtu romských obyvatel, které vyplývají z úředního sčítání lidu, a odhady zveřejňovanými nezávislými organizacemi na ochranu lidských práv a organizacemi, jež zastupují Romy a Siny. Údaje z úředního sčítání vycházejí zčásti z mluvených jazyků, avšak ne všichni příslušníci skupin Romů a Sintů dosud hovoří romským jazykem. Kvůli traumatickým zážitkům z holocaustu a dosud probíhající soustavné diskriminaci a pronásledování dává mnoho příslušníků této menšiny přednost tomu nebýt evidováni jako Romové či Sintové. Jelikož se často liší způsob, jímž se vnímají sami tito lidé, a způsob, jímž je vnímají ostatní, odborníci jen s obtížemi „definují“, kdo by měl být považován za Roma nebo Sinta. V některých zemích západní a severní Evropy se skupiny Romů a Sintů příležitostně prolínají s jinými neusazenými skupinami, např. Tinkery v Irsku, Travellery ve Velké Británii nebo Jeniši v západním Rakousku, jižním Německu, severní Itálii a Švýcarsku. Nepanuje žádná shoda – ani mezi vědci, ani mezi zástupci menšin – v otázce, zda by tyto skupiny měly být počítány k evropským Romům a Sintům, či nikoli.

Historie

Evropští Romové a Sintové podle všeho pocházejí ze severovýchodní Indie, kde dosud žijí skupiny, které jsou s nimi kulturně a jazykově spjaty. V době od 5. do 11. století vyšlo z tohoto regionu několik migračních vln do Persie a Byzantské říše. Právě v tomto období se romské jazyky obohatily o mnoho výpůjček z perštiny, arménštiny a řečtiny. Rovnocenné výrazy pro slovo „cikán“ v němčině („Zigeuner“) a románských jazycích (např. v italštině „zingari“, španělštině „gitanos“, francouzštině „gitans“) rovněž pocházejí z doby, kdy Romové v Byzantské říši přijali křesťanství. Tehdy se používalo řecké slovo „atzinganos“, které označovalo tzv. „nedotknutelné“, převážně křesťanské poustevníky a jiné lidi, kteří žili mimo pravomoc místních úřadů. Termíny v germánských a románských jazycích tudíž odkazovaly na určitý právní status, který požívali Romové po příchodu do Evropy a který si v některých případech udrželi až do 17. století. Ve většinové společnosti slova „Zigeuner“, „zingari“ a jim podobná dosud vyvolávají negativní stereotypy. Proto jsou pro většinu Romů nepřijatelná, neboť je považují za hanlivá. První zmínka o Romech v Konstantinopoli pochází z roku 810, ale teprve ve 14. století do Evropy dorazily první větší migrační vlny. Jednou z oblastí, kde se příchozí skupiny usazovaly, byl peloponéský kraj, známý jako „Malý Egypt“. Proto si mnoho Romů a Sintů později po příchodu do Evropy říkalo „Egyptané“. Anglické slovo „gypsy“ („cikán“) je zkrácená forma slova „Egyptian“ („Egyptán“). Označení „Egyptané“ lze také vysvětlit tím, že někteří z migrujících Romů a Sintů přistáli v Evropě na Pyrenejském poloostrově, kam se dostali přes Egypt a severní Afriku. Po zhroucení křesťanských křižáckých států v Palestině a Malé Asii přišlo mnoho „cikánů“ do západní Evropy s vracejícími se armádami. Jejich potomci si dodnes říkají Sintové a kořeny tohoto slova nebyly dosud zcela objasněny. Často se prohlašovali za „šlechtice“ nebo „egyptské prince“, ačkoli pravděpodobně byli jen svobodnými lidmi, a tudíž nebyli poddanými žádného panovníka. Po staletí se živili jako hudebníci nebo žoldněři, zbrojíři a uznávaní výrobci děl pro žoldněřská vojska. Poté, co v 17. století vznikly národní armády, však byly tyto skupiny svobodných Sintů ve stále větší míře vysídlovány, stavěny mimo zákon a nakonec pronásledovány jako „lapkové“.

Většina Romů žijících ve střední a východní Evropě přišla do zemí, kde žijí dnes, v průběhu tureckých válek. V mnoha případech jim usídlení zajistili křesťanští panovníci. Např. v roce 1423 vydal uherský král Zikmund Lucemburský průvodní list svému „věrnému Ladislavovi a cikánům, kteří jsou jeho poddanými“. Řada Romů byla dokonce povýšena do šlechtického stavu a v roce 1595 byl Romovi Stefanu Rázvanovi udělen titul moldavského vojvody. Většina Romů v Rumunsku však byla ponížena do nevolnictví a otroctví a tohoto statusu byli zproštěni až v roce 1859. Objev, že Romové pravděpodobně pocházejí z Indie, učinil protestantský kněz z Györu v západním Maďarsku. Během studií v nizozemském Leidenu se setkal se studenty z Indie a jejich jazyk mu připomínal jazyk, jímž mluvili Romové v jeho rodném městě. O tomto objevu podal zprávu ve vídeňských novinách v roce 1763. Většina romských skupin, které tehdy žily ve východní Evropě, se již dávno usadila. V mnoha městech, např. Istanbulu, obývali samostatné čtvrti. V 18. století učinila císařovna Marie Terezie a její syn Josef II. několik pokusů přimět Romy, kteří dosud kočovali, aby se usadili. V letech 1771 a 1782 byly vydány císařské výnosy, jimiž se Romům přidělovaly pozemky. Ve stejné době jim však byli zabaveni koně a byli nuceni pracovat jako nádeníci. Mnoho romských osad v Rakousku je výsledkem těchto výnosů. Nejen že „cikánům“ bylo zakázáno, aby mluvili vlastním jazykem a provozovali tradiční živnosti; také jim byly odebírány děti a svěřovány do výchovy křesťanským rodinám. Mnoho Romů před tímto povinným „civilizováním“ uprchlo. Na druhé straně iniciativa jiného habsburského panovníka, Karla Ludvíka Rakousko-Uherského, se setkala s jednoznačným přitakáním Romů. V roce 1888 dal vydat šestidílný slovník romštiny s názvem Romano Csibakero Sziklaribe, který byl pokusem o sloučení čtyřiceti romských dialektů do jednoho psaného jazyka.

Ke konci 19. století se většina východoevropských Romů živila jako nádeníci, zemědělství dělníci nebo pracovníci při sklizních. V zimě se většina z nich snažila zvýšit hubené výdělky prostřednictvím různých potulných živností, např. jako dráteníci, brusiči, opraváři deštníků, výrobci hrábí a košíkáři. Mnoho z nich rovněž nalezlo dodatečný zdroj příjmů v hudbě. Mnoho Sintů a Romů v západní Evropě se živilo jako potulní obchodníci: jako prodejci koní a podomní obchodníci putovali od trhu k trhu nebo se živilo jako herci a hudebníci. Veškeré pokusy o emancipaci a sociální začlenění tzv. „cikánů“ vyzněly naprázdno poté, co v 19. století vznikly silně organizované národní státy. Přísné zákony upravující občanství a cestovní pasy ponechaly řadu Romů bez státní příslušnosti a nové zákony zakazující potulku jim zároveň bránily v tom, aby provozovali své tradiční živnosti. Na konci 19. století na Romy v rostoucí míře dopadaly důsledky fungování moderního policejního systému. Odsunování policií nebo zavírání do pracovních káznic, upadali Romové do stále hlubší chudoby a byli obecně kriminalizováni. Za první světové války mnoho zemí na řadu let internovalo kočovné Romy ve vězeňských táborech. Na druhé straně řada Romů sloužila v různých armádách a často se vracela s četnými oceněními. Za světové hospodářské krize a v meziválečné době prudce sílilo napětí mezi Romy a „gádži“ (tj. obyvatelstvem neromského původu). Místní úřady byly stále méně ochotné poskytovat prostředky na školní poplatky a hradit účty za zdravotní péči a sociální služby, které si převážně zcela chudí nádeníci z řad Romů nemohli platit sami. Mnoho zemí v Evropě zavedlo restriktivní „cikánské zákony“. Policejní úřady také čím dál více mezinárodně spolupracovaly při tvorbě „cikánských“ záznamů a za tímto účelem byly poprvé rozsáhle snímány otisky prstů. Od roku 1912 byly sestavovány tzv. „cikánské“ spisy, které obsahovaly fotografie a otisky prstů. V roce 1933 se v Oberwartu v rakouské zemi Burgenlandsko sešli zástupci všech rakouských politických stran na tzv. „cikánské konferenci“ a diskutovali o prvních plánech nucených prací nebo deportací do Afriky – neboť, jak to vyjádřil jeden z účastníků, „cikány“ prostě nelze jen tak zabít. Tento úkol byl ponechán na národních socialistech neboli nacistech. V roce 1938 začali nacisté deportovat Romy a Sinty do pracovních táborů – např. do „cikánského“ tábora v burgenlandském Lackenbachu – a později, od roku 1941, do tábora Auschwitz-Birkenau (Osvětim-Březinka) a tábora v polském Chełmnu.

V letech 1938 až 1945 byly v táborech zavražděny statisíce evropských Romů a Sintů. V následujících desetiletích jim téměř všechny země oficiálně přiznaly status menšiny.

Odkazy na další informace o historii Romů: <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005219>

Pracovní listy o Romech: <http://romafacts.uni-graz.at/index.php/history/persecution-internmentgenocide-holocaust/holocaust>

Chronologie důležitých dat romské historie: <http://web.archive.org/web/20040908144722/http://radoc.net/chronology.html>

Doplňující informace k jednotlivým pracovním listům Gerhard Baumgartner

- A1** Tato fotografie je jednou ze série jedenácti fotografií, které na jihu Burgenlandu v roce 1931 pořídila společnost RAVAG (bývalá rakouská státní rozhlasová společnost) pro rozhlasový dokumentární program. Jak je patrné z jiných fotografií v sérii, nahrávací tým umístil mikrofony podél silnice. Fotografie byly před vysláním dokumentárního pořadu zveřejněny v programovém časopise společnosti RAVAG a posluchači si mohli při poslechu fotografie prohlížet. Původně byly fotografie chybně vykládány a použity antropology jako výjevy z romské svatby.
- A2** O rodině Bambergerových toho víme jen málo. Max Bamberger byl zavražděn v Chorvatsku. Viz také pracovní list k masakru v Hrastině.
- A3** S úpadkem těžby zlata, stříbra a železné rudy v celé Evropě v 18. století přišlo mnoho horníků o zdroj příjmů a museli se živit jako potulní sezónní pracovníci. Později, v 19. století, přinutila racionalizační opatření v zemědělství mnoho vrstev venkovského obyvatelstva ke kočovnému nebo polokočovnému životu. Ne všichni z nich našli práci v nových průmyslových odvětvích a uhelných dolech, takže ke konci 19. století vzniklo mnoho kočovných skupin, zejména v těch oblastech Evropy, které byly z hospodářského hlediska okrajové (např. v Irsku, Skotsku, alpských údolích, ale také v Čechách, Itálii a Sedmihradsku). Tak vznikli Tinkeři, Jenišové, Savojobové a skandinávští kočovníci, tedy skupiny, které byly vytlačeny na okraj společnosti a kočovaly po Evropě. Zejména ve východní Evropě bylo v těchto skupinách mnoho Romů.
- A4** Od 17. století byli romští hudebníci a romské orchestry najímáni, aby hráli v palácích uherské šlechty. Oblíbenou formou maďarské lidové hudby, která se vyvinula v 19. století pod záštitou šlechty, hrály a stále hrají převážně tzv. cikánské kapely, a proto bývá často nesprávně označována jako „cikánská hudba“. Ve skutečnosti jde o ranou formu oblíbené lidové hudby, která vznikala souběžně se zrodem maďarského národního hnutí. Nemá s tradiční romskou hudbou o nic víc společného než flamenco – které také hrají převážně romští hudebníci.

V mnoha romských rodinách ve střední Evropě byla kariéra profesionálního hudebníka v klasickém orchestru rodinnou tradicí. Od poloviny 19. století získávali tito hudebníci vzdělání na předních evropských hudebních akademiích. Také dnes jsou mnozí romští hudebníci členy velkých evropských oper a koncertních sálů. I pro obyčejného zemědělského dělníka z řad východoevropských Romů byla hudba zejména v zimě vítaným zdrojem dodatečného příjmu. Romské rodiny dodnes podněcují své děti k tomu, aby se v raném věku naučily hrát na hudební nástroj, protože považují hudbu za dobrý náhradní zdroj příjmu v dobách krize.

A6 Většinu Romů v Burgenlandsku tvořili zemědělství dělníci, kteří žili usazeně ve svých vlastních osadách a přes léto pracovali jako nádeníci pro rodiny sedláků ve vesnicích nebo pomáhali se sklízni na šlechtických velkostatkách. Na podzim a v zimě si museli přivydělávat sezónní kočovnou prací. Mnozí z nich putovali ode vsi ke vsi jako brusiči nožů a nůžek, dráteníci, výrobci hrábí a košťat nebo podomní obchodníci. Pro tento druh prací obvykle mívali licenci ke kočovné živnosti. Tyto licence byly za hospodářské krize koncem dvacátých a na počátku třicátých let 20. století postupně rušeny, když se místní úřady snažily chránit lokální členy různých cechů před vnější konkurencí.

A7 Mnoho názvů romských skupin ve východní Evropě naznačuje, jakou tradiční živnost tito lidé provozovali. Například většinu příslušníků podskupiny Lovárů tvořili obchodníci s koňmi; příslušníci skupiny Aurari byli bývalí havíři, kteří dobývali zlato, a zlatokopové, a Kalderašové byli známí svým uměním zpracovávat měď a vyrábět kotle. Karl Stojka se narodil v obytném voze svých rodičů poblíž Vídně v roce 1931. Rodina trávila zimu ve Vídni a v létě putovala z místa na místo, neboť Karlův otec se živil jako obchodník s koňmi (tzv. koňský handlíř). V roce 1939, když byl kočovný život Romům zakázán, se rodina usadila ve Vídni. Tam se zcela integrovala. Např. Karl a jeho bratr byli členy mládežnické kapely v 16. městském okrsku. V Burgenlandsku byly romské děti od roku 1938 vyloučeny ze škol, ale ve Vídni mohli Karel a jeho bratři a sestry dále chodit do školy až do roku 1943. Na podzim roku 1943 byl Karl zatčen ve třídě a spolu s matkou a bratry a sestrami poslán do tábora v burgenlandském Lackenbachu a odtud deportován do tábora Auschwitz (Osvětim).

Další informace: www.romasinti.eu

- A8** Na sklonku 19. a počátku 20. století byla rostoucí oblíbenost fotografií a pohlednic příčinou toho, že si mnoho lidí osvojilo romantický stereotyp, podle nějž byli „cikáni“ tuláci bez domova, kteří se bezcílně toulají z místa na místo a žijí v lůně přírody, zcela oproštěni od sociálních vazeb. I tehdy se tato představa týkala jen zanedbatelného zlomku romského obyvatelstva Evropy. Již koncem 19. století žilo přes 90 procent evropských Romů a Sintů usazeně. Vývoj fotografie a vydávání pohlednic pomohly k tomu, že se životní styl menšiny stal určující pro představu o celé etnické skupině. Až do konce 20. století tato představa bezstarostného, nespoutaného a neustále se měnícího kočovného života evropských Romů a Sintů přizívovala četné předsudky.
- B1** V meziválečném období bylo v rakouské zemi Burgenlandsko více než 130 romských osad, v nichž žilo více než 8000 obyvatel. Většina z nich žila v okrese Oberwart, kde Romové před druhou světovou válkou tvořili deset procent obyvatelstva. V roce 1933 byla romská osada v Oberwartu domovem celkem 282 lidí, kteří žili v 52 domech. Hlavní problém Romů spočíval v tom, že obvykle nevlastnili žádnou půdu. Zatímco jiní vesničané dokázali přežít těžké časy tak, že pěstovali brambory a zeleninu a chovali prasata a drůbež, Romové si museli všechny potraviny kupovat. Na rozdíl od většiny ostatních vesničanů nevlastnili ani žádné lesy, kde by mohli sbírat dřevo na topení. Z těchto důvodů na ně měla světová hospodářská krize a v jejím důsledku nezaměstnanost katastrofální dopad. Romové v Oberwartu a sousedních vesnicích byli zcela bez prostředků a doslova hladověli.
- B2** V meziválečném období byla země Burgenlandsko, kterou Maďarsko postoupilo Rakousku v roce 1921, lákadlem pro rakouské fotografy, kteří se jí snažili zobrazit jako exotický, typicky východoevropský region. Fotografie a cestopisné zprávy z tohoto období se soustředily na „odlišnost“ Burgenlandska a na to, jaký protiklad představuje ke zbytku Rakouska.
- B3** Číslo na fotografii pochází ze starého referenčního systému, který se používal v burgenlandském krajském archivu v Eisenstadtu. Dnes se v budově archivu nachází jedna z největších světových sbírek policejních fotografií Romů. V 19. a na počátku 20. století se policisté v tomto kraji označovali jako „žandarmové“ (něm. Gendarmen) a spadali pod zodpovědnost krajského úřadu. Pojem „policie“ se používal pouze pro městské policisty, kteří obvykle byli zmocněnci obecního úřadu.

B5 V posledních desetiletích 19. století začaly evropské země vést stále přesnější záznamy o svých občanech. To bylo nezbytné, neboť stále další vrstvy společnosti získávaly hlasovací práva, byla zavedena povinná vojenská služba a zřízeny systémy sociálního zabezpečení. V důsledku stále většího omezování svobody pohybu, zavádění pasů a rozvoje národních identit s kořeny v národním státě se všichni příslušníci migrujících etnických skupin stali podezřelými. V roce 1912 se Francie stala první zemí, která zřídila rejstříky všech potulných osob, které pak byly povinny stále u sebe nosit zvláštní průkaz totožnosti s fotografií a otisky prstů. Mnoho Romů a Sintů, kteří mluvili jiným jazykem, bylo považováno za vyvrhele. V mnoha případech jim bylo upřeno občanství a byli klasifikováni jako osoby bez státní příslušnosti. Švýcarsko dokonce zakázalo všem tzv. „cikánům“ vstup do země – a zákaz uplatňovalo ještě po konci druhé světové války. Systémy evidence se zvláštními spisy a „cikánské průkazy totožnosti“ brzy zavedly také další evropské země. Takovéto doklady vydávala policie v Československu i Maďarsku a Německo a Rakousko vedly samostatné záznamy o občanech, které se rozhodly hanlivě označovat jako „cikány“. Vedoucí úlohy při mezinárodní koordinaci těchto policejních opatření se ujal Interpol coby evropská platforma pro kriminální policii. Poté, co se k moci dostali nacisté, sloužily spisy sestavované kriminální policií jako nástroje k deportaci Romů a Sintů do koncentračních táborů a táborů smrti. Obecně lze říci, že ti, kdo byli v meziválečných letech policií klasifikováni jako „cikáni“ a zařazeni do zvláštních spisů, také trpěli následným pronásledováním za vlády nacistů.

B6 Psychiatr Josef Jörger prohlásil, že „kočování“ je dědičnou formou sociálního chování a vždy bylo spjato s dalšími formami asociálního chování, např. prostitucí, alkoholismem a zločinným životem. Švýcarští eugenici jako např. Josef Jörger a Ernst Rüdin výrazně ovlivnili vznik a radikální vynucování rasové politiky NSDAP. Během studií ve švýcarském hlavním městě Bernu se s teoriemi Josefa Jörgera seznámil německý „rasový vědec“ Robert Ritter a učinil z nich základ své rasové kategorizace německých Sintů a Romů.

- C1** Jelikož předci Romů a Sintů přišli do Evropy z centrální Indie před více než tisíce lety, „rasoví vědci“ je považovali za pravé „Árijce“. Podle nacistické ideologie proto neměli být klasifikováni jako „rasově podřadná“ etnická skupina, jak tvrdila pseudovědecká práce eugeniků. Právě tento rozpor pravděpodobně v roce 1942 přiměl pronásledovatele Romů a Sintů, aby změnilí svůj postoj. Zatímco dříve – stejně jak v případě židovského obyvatelstva – byli pronásledováni tzv. „rasově čistí cikáni“ a „cikánští míšenci prvního stupně“, podle výnosu Heinricha Himmlera ze 13. října 1942 „rasově čistí cikáni“ být pronásledováni neměli. „Rasová podřadnost“ mnoha „cikánů“ však byla při tomto způsobu myšlení výsledkem mnoha století vzájemného míšení Romů s různorodými etnickými skupinami. Pronásledování, nucená sterilizace a deportace proto měly být ukončeny zejména v případě „rasově čistých“ skupin, mezi něž patřili „Sintové a Laleři“. Určováním „cikánů“, kteří byli považováni za rasově čisté, bylo pověřeno devět tzv. „cikánských náčelníků“. Bylo jim nařízeno, aby ze seznamů lidí určených k deportaci vyjímali ty, kdo jsou rasově čisté. Tento výnos nebyl ve skutečnosti nikdy proveden, neboť jej místní úřady ignorovaly, a ti, kdo byli mezi válkami evidováni jako „cikáni“, se stávali oběťmi dalších deportací. Nezřídka se stávalo, že rozhodnutí o tom, zda v daném případě platí Norimberské zákony, nevycházelo z čistě sociálních kritérií. Kromě toho se většina nacistických zákonů a výnosů v každém případě výslovně zaměřovala nejen na tzv. „cikány“, ale na všechny „osoby, které žily jako cikáni“.
- C2** Německé policejní orgány používaly údaje a zprávy Roberta Rittera i po roce 1945. Zástupci německých Romů a Sintů museli v Dachau v roce 1981 uspořádat hladovku, aby konečně přiměli úřady k tomu, aby zpřístupnily rozsáhlé sbírky zpráv a spisů a daly je k dispozici pro seriózní výzkum. Robert Ritter a jeho zaměstnanci mohli po roce 1945 pokračovat ve svých profesních drahách.
Další informace: <http://www.sintiundroma.de/en/sinti-roma/civilrights-movement.html>

- C3 Spisy, které si vedly místní úřady, policie, nacističtí „rasoví vědci“ a úředníci v koncentračních táborech, velmi často obsahují protichůdné údaje o jedné a téže osobě. Mnoho Romů a Sintů bylo v běžném životě známo nikoli pod svými oficiálními jmény, ale pod jmény svých rodů, a pod těmito jmény byli tudíž evidováni. Karl Stojka byl například v roce 1940 zaevidován jako Rigo, což bylo jméno rodu jeho matky. Obdobně i jejich osobní doklady často uvádějí datum křtu spíše než datum narození. A když byli posíláni do koncentračních táborů, mnoho vězňů záměrně uvedlo nesprávné datum narození – dřívější u dětí a pozdější u dospělých – aby byli klasifikováni jako práceschopní, čímž se výrazně zvýšila jejich naděje, že koncentrační tábor přežijí.
- C6 Více informací o Johannu Trollmannovi a zajímavém pamětním projektu najdete na trollmann.info/.
- C8 V mnoha menších městech a vesnicích bylo až do sedmdesátých let 20. století běžnou praxí, že se nakupovalo na dluh, tedy že nákup nebyl zaplacen hned, ale připsán na účet, který byl vyrovnán na konci měsíce nebo na konci pracovní sezóny. Zejména v zimě, kdy nádeníci obtížně sháněli práci, mnoho dělnických rodin nakupovalo na úvěr a dluhy splácelo až na jaře. To je tím nejpravděpodobnějším vysvětlením dluhů, které po sobě zanechaly deportované rodiny. Většina domů v romských osadách byla v 19. století postavena na obecních pozemcích. Tehdy bylo Romům dovoleno, aby si své domy stavěli na neúrodných či bezcenných pozemcích. Postupem času však hodnota mnoha těchto pozemků vzrostla, ale dokud na nich stály romské domy, nemohly mít místní úřady z jejich využívání žádný zisk. Na druhé straně demolicí domů se hodnota pozemku výrazně zvýšila. Jelikož většina přeživších za roky pronásledování přišla o veškeré doklady, mohli tito lidé po roce 1945 zřídka prokázat, že kdy vlastnili na takových pozemcích domy, a tudíž získat odškodnění. K obdobné situaci, pokud jde o nedostatečný či neexistující právní nárok na majetek, dochází ve městech východní Evropy a na Balkáně mnohdy i dnes a romské rodiny bývají často vypuzeny ze svých tradičních obytných čtvrtí.

- C9** První Romové a Sintové deportovaní do otrockých pracovních táborů byli téměř výlučně muži a byli využíváni ke stavbě dálnic a elektráren. První romské ženy, které měly být deportovány ve větším množství, byly v roce 1939 poslány do Ravensbrücku a donuceny pracovat v továrnách, které tam provozovaly jednotky SS. Až v posledních letech války začaly být ženy systematicky využívány k otrockým pracím v průmyslu.
- D1** Muž s identifikačním číslem 17039 je Stefan Hodosy, který se narodil v roce 1911. Roku 1939 byl poslán do koncentračního tábora Mauthausen. Žáci se mohou obrátit na památník v Dachau, kde získají o osudu Stefana Hodosyho více informací.
- D2** Jednou z nejčastějších příčin úmrtí v táborech bylo propuknutí epidemie a nejobávanější hrozbu představoval břišní tyfus. Takovéto epidemie byly převážně důsledkem neodpovídajících hygienických podmínek v táboře, zejména znečištěné pitné vody. Břišní tyfus je vysoce infekční a často smrtelné onemocnění. Nakaženým osobám obvykle vyrazí narudlá vyrážka a onemocnění se také někdy označuje jako skvrnitý tyfus.
- D4** Většina všeobecně známých zobrazení dětí pochází z fotografií a filmů, které vznikly v rámci pseudovědeckého projektu výzkumu ras, který vedla německá „rasová vědkyně“ Eva Justin v letech 1943 a 1944. Řada dětí pocházela z rodin, jejichž rodiče byli po roce 1938 posláni do koncentračních táborů. Po dokončení výzkumu pro disertační práci na téma „Biografie cikánských dětí vychovávaných v nevlastních rodinách a jejich potomků“ Eva Justin na závěr píše: „Je třeba ukončit veškeré formy výchovy cikánských dětí a cikánských míšenců... včetně sociální péče.“ Po dokončení těchto pseudovědeckých šetření bylo 39 Sintů ze sirotčince v Mulfingenu v květnu 1945 posláno do Auschwitz. *Více informací o Evě Justin a sirotcích z Mulfingenu: www.romasinti.eu*
- D5** Alexa Wedding byl pseudonym komunistické spisovatelky a novinářky Margarethe Bernheim, která se narodila v Salcburku v roce 1905. Když se vdala a přestěhovala do Berlína, nosila jméno Grete Weisskopf. Její autorské jméno Alexa Wedding odkazuje na berlínskou čtvrť Wedding, což byla v meziválečném období dělnická čtvrť.

- D6** Jako Podněstří byla od roku 1941 označována území, která se nacházela mezi řekami Dněstr a Bug. Až do roku 1944 patřila Rumunsku a dnes jsou součástí Moldavska a Ukrajiny. Tato oblast byla mnohem větší, než je region, který spravuje Moldavsko od roku 1992.
- D8** Není snadné nalézt na fotografii pozorovatele. Stojí v pozadí v mezeře v plotu.
- E1** V roce 1943 byla Ceija Stojka s rodinou deportována do cikánského tábora Auschwitz-Birkenau. V roce 1944 byla přemístěna do koncentračního tábora v Bergen-Belsenu a poté do Ravensbrücku, kde se v roce 1945 dočkala osvobození. Po válce se společně s přeživšími bratry a sestrami a matkou usadila ve Vídni. V roce 1988 vydala první autobiografickou zprávu o osudu rakouské romské rodiny za holocaustu. Citace je převzata z její knihy „Wir leben im Verborgenen: Erinnerungen einer Rom-Zigeunerin“ [česky vyšlo roku 2008 jako Žijeme ve skrytu: vyprávění rakouské Romky]. Ceija Stojka je považována za jednu z nejvýznamnějších rakouských romských spisovatelek a malířek. Zemřela v lednu 2013 ve věku 79 let.
- E2** Přibližně okolo roku 1928 začala burgenlandská policie vytvářet systematické fotografické záznamy Romů, kteří v této zemi žili. V průběhu policejních razíí byly také fotografovány romské osady a domy. Všichni lidé, kteří v domech žili, se museli seřadit před svými domovy, aby policie jasně viděla, kdo kde bydlí. Fotografie sloužily jako záznam jak burgenlandských Romů a Sintů, tak práce policie. Burgenlandský zemský archiv obsahuje jednu z největších sbírek takovýchto policejních fotografií současnosti. Fotografie, kterou jsme zde použili, pochází právě z této sbírky. Romové a Sintové museli čekat až do roku 2000, než obdrželi odškodnění za své domy a majetek, který byl zničen nebo o nějž byli připraveni, v rámci programu švýcarských bank týkajícího se majetku obětí holocaustu a německého programu odškodnění za nucené práce. V některých evropských zemích byly zřízeny zvláštní fondy, např. rakouský všeobecný fond pro odškodnění obětí národního socialismu (2001).

- E3** Informace o významných osobnostech romského a sintskeho původu jsou k dispozici na těchto webových stránkách:
<http://www.imninalu.net/famousGypsies.htm>
http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Romani_people
<http://anthrocivitas.net/forum/showthread.php?t=9795>
<http://www.kickitout.org/499.php>
<https://www.facebook.com/pages/Famous-Gypsies/123435641009196>
<http://www.geni.com/projects/Romani-Gypsy-Notables/13111>
- E4** Partyzáni jsou definováni jako osoby, jež podnikají ozbrojené útoky v oblasti, která je pod kontrolou řádných sil určité moci, např. armády nebo policie. V knihách o historii tento pojem obvykle označuje bojovníky odboje, kteří za druhé světové války bojovali proti okupační německé armádě.
- Maxglan** Německá filmová režisérka a Hitlerova oblíbenkyně Leni Riefenstahl natáčela v letech 1940 až 1944 v okolí Salcburku svůj film „Nížina“. Jelikož se děj odehrává ve Španělsku, kde natáčení kvůli válce nebylo možné, byli ve scénách natáčených v rakouských a bavorských horách využiti Romové a Sintové z tábora v Maxglanu a později v berlínském Marzahnu. Když natáčení skončilo, Romové – včetně mnoha dětí – byli deportováni do tábora Auschwitz. Leni Riefenstahl se za utrpení, které bylo způsobeno Romům a Sintům, nikdy neomluvila: naopak, své kritiky opakovaně poháněla před soud.
- Weyer** Fotografie je jednou ze série 32 fotografií, které pořídil táborový lékař Dr. Alois Staufer při jedné z návštěv v táboře ve Weyeru v Horním Rakousku. Všechny scény na fotografiích byly předem připraveny a vězni byli vždy postaveni na totéž místo před rozpadající se cihlovou zeď. Fotografie objevil politolog z Innsbrucku Andreas Maislinger při výzkumu na počátku devadesátých let 20. století a poskytl je rakouskému ministerstvu školství.
- Hodonin** Ve většině případů jsou na fotografiích pořízených v internačních táborech vidět pouze ženy a děti. Muži byli obvykle využíváni k otrockým pracím na velkých stavebních projektech, zatímco ženy a děti trávily celé dny nečinně v táborech.

- Montreuil-Bellay** Vědci nedokážou s konečnou platností odpovědět na otázku, proč francouzští Romové a Sintové nebyli ve většině případů deportováni do táborů smrti. Francouzské internační tábory sloužily k zadržování všech „kočovníků“ (francouzsky gens de voyage). Ve Francii u sebe musely všechny potulné osoby od roku 1912 nosit zvláštní průkaz totožnosti s fotografií a otisky prstů. Tak bylo snadné určit jejich totožnost, ale na druhé straně bylo téměř nemožné odlišit Romy a Sinty od ostatních kočovných osob, protože na rozdíl od Německa ve Francii neexistovalo žádné „rasové osvědčení“. Z Francie byli Romové a Sintové posíláni do německých koncentračních táborů a táborů smrti jen zcela výjimečně.
- Lodz** „Cikánský tábor“ v lodžském ghettu je zachycen na sedmi dochovaných fotografiích, které byly podle všeho pořízeny po deportaci vězňů z ghetta do tábora smrti v polském Chełmnu. Na žádné z fotografií nejsou vidět vězni. Fotografie jsou součástí sbírky stovek diapositivů, které pořídily jednotky SS na příkaz správce ghetta Hanse Biebowa a které byly objeveny v osmdesátých letech 20. století. Nyní je možné si je prohlédnout v Muzeu při památníku holocaustu v americkém Washingtonu.
- Auschwitz-Birkenau** Uprostřed baráku byl padesát centimetrů vysoký cihlový průduch s kamny na jednom konci a komínem na druhém. Taková kamna se v zimě používala k vytápění baráků.
- Babí Jar** V roce 1961 ruský básník Jevgenij Jevtušenko napsal báseň „Babí Jar“, v níž kritizoval Sovětský svaz za zkreslování historie masakru a za to, že ani dvacet let po masakru nedokázal postavit desítkám tisíců obětí pomník. Sovětští historici systematicky potlačovali skutečnost, že mezi oběťmi byli převážně Židé z Kyjeva, a místo toho je označovali za sovětské občany. Ruský skladatel Dmitrij Šostakovič složil na Jevtušenkovu báseň a další texty hudbu ve své 13. symfonii, která se později po celém světě proslavila jako symfonie Babí Jar. V Sovětském svazu a komunistických zemích východní Evropy bylo povoleno pouze několik předvedení tohoto díla. Notový zápis byl nakonec ze Sovětského svazu propašován a rychle získal mezinárodní ohlas. První památník obětem masakru byl postaven v roce 1976 a obecně věnován „sovětským občanům a válečným zajatcům“, kteří tam byli zavražděni nacistickými okupanty. Až v roce 1991 byl na místě vztyčen památník židovským obětem masakru v Babím Jaru, který má podobu sedmimenného svícnu.

Práce s biografiemi Maria Ecker

Pracovní listy na těchto webových stránkách obsahují řadu krátkých biografí evropských Romů a Sintů.¹ V současnosti je biografím v rámci výuky přikládán stále větší význam. Jedním z důvodů je skutečnost, že k dispozici je stále větší počet svědectví z doby nacismu. Zejména mladí lidé jsou přirozeně zvědaví a empatičtí a většina z nich by se o daných lidech, o tom, z jakého prostředí pocházejí, a o jejich životě před pronásledováním a po něm ráda dozvěděla více. Přemýšlejí o těchto lidech a mají otázky, na něž by rádi znali odpovědi. Práce s jednou či více biografiemi je proto obzvlášť dobrý způsob, jak představit určité téma. Je však důležité, aby biografie nebyly čteny samostatně, ale v historických souvislostech. Práce s biografiemi vyžaduje opatrný a zodpovědný přístup. Biografie vybízejí k empatii a sympatii a ke ztotožnění se. Mohou také vyvolat pocity studu a viny. Proto je důležité nabídnout žákům způsob, jak pracovat s emocemi (viz návrh č. 10). Nevladatelné emoce brání žákům v tom, aby se poučili z historie, a jsou překážkou pro objektivitu nutnou ke kritickému hodnocení zdrojů. Když lidé hovoří o svém životě, vždy si vybírají určité události, a když pak jiní zapisují jejich životopisy a předávají je dál, i oni provádějí určitý výběr. Biografie je jako okno, skrz které nahlížíme na život určitého člověka. Můžeme spatřit mnoho, ale stále vidíme jen malý výsek celého obrazu.

Práce s biografiemi se většinou zaměřuje na oběti – a tak je to správně. Pachatelé často zůstávají v anonymitě. A přesto nelze pronásledování a vraždění považovat za něco, co se Romům a Sintům dělo samo od sebe. Vidět musejí být také ti, kdo se toho dopouštěli – pachatelé. V současnosti se obecně přijímá skutečnost, že biografický přístup k pachatelům a těm, kdo přihlíželi, může vzdělávací proces obohatit, zároveň však platí, že takový přístup je krajně náročný.

Ve výukových materiálech na těchto webových stránkách jsou pachatelé často označeni jménem, nejsou však představeni pomocí stručného životopisu. Navrhujeme však, abyste při výuce s biografiemi pachatelů pracovali.

¹ Přehled biografických pracovních listů: Karl Stojka (A7, C 3, E 8, Mauthausen), Johann Trollmann (C 6), Bernhard Steinbach (C 7), Erna Lauenburger (D 5), Settela Steinbach (D 9), Ceija Stojka (E 1), Alexandr Baurov (E 3), Josef Serinek (E 4), Sofia Taikon (E 5), Zoni Weisz (E 6), Else Schmidt (E 7), Max Bamberger (A 2, Masakr v Hrastině)

Většina z následujících deseti návrhů se zabývá prací s obsahem biografí, jiné se zaměřují na způsoby, jimiž jsou biografie vystavěny. Návrhy 1 a 2 jsou vhodné jako obecný úvod k práci s biografiemi a lze je kombinovat s následujícími návody. Návrhy 3-8 se zcela konkrétně zaměřují na výukové materiály. Poslední dva návrhy předkládají způsoby, jak se do problematiky ponořit hlouběji, a/nebo obsahují navazující kroky.

Didaktické návrhy

A] Obecný úvod k práci s biografii

1] Biografický výzkum.

Tato část obsahuje úvod k biografickému výzkumu.

Pracovní jednotka: malé skupiny

čas: 15 min. (+ domácí úkol)

- _ Vyhledejte konkrétní životopisné informace, např. historické informace o určitém člověku.
- _ Jak to provedete? Kde budete informace hledat?
- _ Na jaké potíže byste přitom mohli narazit?
- _ Sdílejte své výsledky s ostatními skupinami a sestavte jejich seznam.

Váš domácí úkol:

- _ Vyberte si osobu, o které byste se chtěli dozvědět více: Settela Steinbach (D 9), Zoni Weisz (E 6) nebo Else Schmidt (E 7).
- _ Zkuste o tomto člověku zjistit životopisné informace.

Po biografickém výzkumu:

- _ Jaký způsob získávání informací se vám osvědčil nejlépe? Jak lze získané informace rozšířit?
-

2] Biografické příběhy.

Tento návrh jednoduše ukazuje, co může ovlivnit biografické příběhy a také způsob, jímž jsou podávány.

Pracovní jednotka: dvojice

čas: 20-30 min.

- _ Zamyslete se, jaké tři dotazy byste rádi položili svému spolužákovi/spolužačce o jeho/jejím životě.
- _ Navzájem se ptejte.
- _ Zamyslete se: Jaké to je, když se vás někdo na něco ptá? Co odpovíte? Co si necháte pro sebe? Jaké to je, když se někoho na něco ptáte?
- _ Popište celé skupině, co z vašich dotazů a odpovědí vyplývá.
- _ Až váš spolužák/vaše spolužačka dokončí svoji zprávu, řekněte, co si o ní myslíte: Souhlasíte s tím, jak byl váš životopis podán? Co v něm chybělo? Co nebylo určeno celé skupině?
- _ Diskuse: Jaké faktory ovlivňují biografické příběhy?

B] Výukové materiály

3] Která biografie upoutala moji pozornost?

Tato metoda je dobrým způsobem, jak představit dané téma. Žáci pohání jejich vlastní zájem a vymýšlejí další dotazy.

Čas: 20 min.

Po místnosti se rozmístí kopie všech biografických pracovních listů. Žáci chodí po místnosti a hledají list, který by upoutal jejich pozornost a s nímž by rádi dále pracovali. Pak si každý sám pro sebe odpoví na tyto dotazy:

- Proč jste si tento pracovní list vybrali?
- Co jste zjistili o lidech na fotografii?
- Co jste se dozvěděli o obecné historii Sintů a Romů?
- Formulujte tři dotazy týkající se těchto lidí/tohoto tématu, na něž byste rádi znali odpověď.

Poté v malých skupinách nebo se třídou diskutujte o výsledcích. Dotazy žáků mohou být vodítkem k tomu, se kterými kapitoly by se mělo pracovat v další fázi.

4] Stojkovi.

Důkladně zdokumentovaná biografie evropské romské rodiny jako případová studie.

Východisko: pracovní listy ke Karlu Stojkovi (A 7, C 3, E 8, Mauthausen) a Ceije Stojce (E 1).

Čas: 1 výuková jednotka

- Nejprve si prohlédněte fotografie na pracovních listech a запиšte si své myšlenky a dojmy.
- Co jste se z pracovních listů dozvěděli o Karlovi a Ceije Stojkových?
- Každý z žáků by se měl pokusit formulovat jednu otázku k životu Karla a Ceiji Stojkových.
- Máte pracovní listy logicky seřadit na výstavu. Jaké pořadí zvolíte a proč?

5] **Život po koncentračních táborech.**

Žáky obvykle velice zajímá, jak lidé, kteří přežili tábory, žili po roce 1945. Jak se dokázali vyrovnat s tím, co zažili? Pro práci s tímto aspektem je ideální pracovní list E1.

Čas: 1 výuková jednotka

- _ Prostudujte pracovní list a přejděte k části „Váš úkol“.
- _ Vyhledejte informace o životě Ceiji Stojky. Soustřeďte se na její život po roce 1945.
- _ Představte si, že můžete cestovat časem. Vracíte se do roku 1953 a setkáváte se s Ceijou Stojkou a její dcerou. Co jim řeknete? Na co se jich zeptáte? Jak setkání probíhá? Po návratu z cesty časem napište příteli a setkání mu popište.
- _ Před několika lety nyní již dospělá dcera Ceiji Stojky Silvia Jürs v jednom rozhovoru prohlásila: „Mám velký strach. Znovu a znovu se vynořuje a bojím se lidí na ulici. V posledních deseti letech podhoubí opět sílí, zcela bez povšimnutí. A znovu se začínají dít hanebnosti a krutosti.“
- _ Představte si, že paní Jürs potkáte dnes. Co jí řeknete? Na co se jí zeptáte?

6] **Kdo jsou pachatelé?**

K práci na tomto tématu lze použít příklad „rasového vědce“ Roberta Rittera.

Pracovní list: C 2 (Robert Ritter)

Čas: 1 výuková jednotka

- _ Prohlédněte si fotografii na pracovním listu C 2 a co nejpřesněji popište, jak Robert Ritter (vpravo) vypadá.
- _ Jaké vlastnosti podle vás Robert Ritter na základě fotografie má?
- _ Vyhledejte informace o životě Roberta Rittera a sestavte krátký životopis.
- _ Jak se tyto informace hodí k fotografii?
- _ Jaké měly Ritterovy činy důsledky?

7] Předsudky minulosti a současnosti.

Na biografiích tří Romů a Sintů tento úkol ukazuje, jak důležité byly předsudky dříve a jak důležité jsou dnes.

Čas: 30 min.

- _ V malých skupinách: Prostudujte jeden z pracovních listů E 6 (Zoni Weisz), E 7 (Else Schmidt) nebo E 8 (Karl Stojka).
- _ Jak předsudky proti Romům a Sintům ovlivnily život Zoniho Weisze, Elsy Schmidt nebo Karla Stojky?
- _ Popište, jaký život dnes vedou lidé, vůči nimž chovají ostatní předsudky.
- _ O výsledky se podělte s ostatními skupinami.
- _ Zvažte, jak můžete proti takovým předsudkům bojovat.

8] Čtyři biografie – jeden člověk.

Výsledkem tohoto úkolu jsou čtyři znění jediné biografie. Žáci pracují ve čtyřech skupinách. Každá z nich má k dispozici různé informace o životě Karla Stojky. Zatímco jedna skupina zná pouze jeho jméno a původ, ostatní mají informace o jeho dětství, o letech, kdy byl pronásledován, a o životě po válce. Cílem je důkladné studium biografie (a její různé výklady ze strany žáků).

Pracovní listy: A 2, A 3, A 4; A 7, E 8, Mauthausen.

Čas: 1 výuková jednotka.

Ve čtyřech skupinách:

- _ Skupina A: Nejprve si přečtete pracovní listy A 2, A 3 a A 4, kde se dozvíte, z jakého prostředí Karl Stojka pochází. Byl to rakouský Rom a narodil se v roce 1931. Jak si představujete jeho život?
- _ Skupina B: Přečtete si pracovní list A 7. Čím se podle vás Karl Stojka později stal?
- _ Skupina C: Přečtete si pracovní list E 8. Jaký život vedl podle vás Karl Stojka před válkou?
- _ Skupina D: Přečtete si pracovní listy A 7 a E 8 a Mauthausen. Několika slovy shrňte informace o životě Karla Stojky.
- _ Podělte se o výsledky, začne skupina A. Uslyšíte čtyři různé biografie jedné a téže osoby.
- _ Na začátek diskuse vzneste tyto dotazy: Jak jste na tyto představy přišli? Jak se liší od informací poskytnutých skupinou D? Jaký je rozdíl mezi představou a informací? Odkud získáváme „znalosti“ (nebo to, co za znalosti považujeme)?

C] Důkladná práce a navazující kroky

9] Příprava biografického pracovního listu.

Čas: několik výukových jednotek / projektová práce

- _ Podle vzoru E 1 připravte biografický pracovní list určité osoby (např. Sinto/Sintka/Rom z vašeho kraje či země nebo někdo, koho znáte osobně, např. prarodič nebo soused). Pracovní list musí obsahovat tyto prvky:
 - _ Záhloví
 - _ fotografie
 - _ text (např. výňatek z rozhovoru, popis života dané osoby atd.)
 - _ Víte, že
 - _ Váš úkol
 - _ Fotografie
- _ Které informace použijete, a které naopak vynecháte?
- _ Pracovní listy se prezentují na výstavce. Na úvod můžete vysvětlit, jak pracovní list vznikl.

10] (Ne)mohu se zbavit pocitu...

Intenzivní práce s biografiemi mnohdy vzbuzuje emoce. K práci s takovými emocemi, k jejich překonání a – je-li to žádoucí – sdílení s ostatními jsou k dispozici následující metody.

Čas: 20 min.

S biografií již nějakou dobu pracujete. Jaké slovo nejlépe vyjadřuje vaše rozpoložení?

- _ Napište je na kus papíru. Vyberte jednu z těchto možností:
- _ Mimika: Vyjádřete slovo jazykem těla.
- _ Převeďte slovo do pohybu. Jak rychlé/pomalé, plynulé/trhané atd. vaše pohyby jsou?
- _ Uveďte hudební skladbu, která nejlépe vyjadřuje vaše slovo/rozpoložení.
- _ Popište své slovo ostatním.
- _ Jakou má vaše slovo barvu? Nakreslete své slovo v této barvě.
- _ Možná vás napadá nějaký další způsob, jak slovo/rozpoložení vyjádřit.

Podělte se o výsledky v malých skupinách.

Poté se vraťte k práci ve třídě:

- _ Jaké dojmy ve vás skupiny vzbudily, co jste od nich zjistili atd. a co podle vás stojí za zmínku a o čem chcete diskutovat?
- _ Na závěr dejte na hromádku listy papíru, na které jste na začátku úkolu napsali své slovo.

Práce s fotografiemi

Ústředním prvkem těchto výukových materiálů zaměřených na osud evropských Romů a Sintů jsou fotografie a při výuce je lze použít mnoha různými způsoby. Jsou dobrým úvodem k tématu a znázorňují a problematizují skutečnosti, jsou podnětem k otázkám, nabízejí úvodní podněty k diskusi a zároveň slouží jako historické zdroje.

Jako zdroje představují fotografie výzvu: vyvolávají dojem, že zachycují realitu, ale ve skutečnosti ukazují pouze její malý výsek vybraný fotografem, v některých případech byla fotografie předem naaranžována. Rovněž musíme vzít v úvahu, za jakými účely byly fotografie pořízeny. Některé z fotografií na webových stránkách pořídila policie jako záznam pro kriminalistické účely, jiné fotografie pořídili lékaři a etnologové pro pseudovědecký výzkum. Téměř všechny odrážejí názor, který na okrajovou menšinu zastávala většina obyvatelstva.

Při práci s fotografiemi je důležité, aby vnímání žáků nebylo ovlivňováno záhlavími nebo popisky. Proto u některých fotografií na webových stránkách chybí text, aby bylo možné pracovat na rozvoji různých schopností.

U všech následujících návrhů pro výuku spočívá základní předpoklad pro práci s fotografií v tom, že si ji žáci musejí důkladně prohlédnout. Při úvahách o tom, jaký dojem v nich fotografie vyvolává, a při formulování myšlenek, asociací, pocitů a možná i fyzických reakcí, které fotografie podnítila, si žáci mohou uvědomit své vlastní osobní reakce. Systematický přístup k popisu obsahu fotografie se nabízí ve formě dotazů ohledně volby motivu, perspektivy a detailu a také kompozice fotografie, tedy prvků v popředí a pozadí. Jsou zde popsány tvůrčí přístupy k prohlížení, popisu a výkladu fotografií. Žáci se učí rozlišovat mezi prohlížením, popisem a výkladem. Jsou jim poskytnuty nástroje, které jim umožňují vnímat fotografie, porozumět jim a klasifikovat je (viz část Metody).

Na závěr se fotografie zasadí do historických souvislostí. Za tímto účelem je každá fotografie provázena stručným popisem, který obsahuje podrobné údaje (jsou-li k dispozici) o fotografovi, roku, kdy byla fotografie pořízena, a o tom, jaký měla účel/funkci (vědecká, kriminalistická, etnologická, novinářská, rodinná fotografie). Žáci mohou rovněž najít stranu, na které je fotografie umístěna, a zasadit ji do širšího kontextu včetně názvu, hlavního textu a podpůrných informací (Víte, že). Jsou uvedeny četné příklady, aby bylo zřejmé, jaké metody jsou pro práci s vybranými fotografiemi nejvhodnější.

Metody práce s fotografiemi

Cíle:

- _ Schopnost pečlivě se dívat, schopnost přesně vidět
- _ Uvědomění si vlastní reakce a kroků, z nichž se skládá: schopnost vnímat a formulovat dojmy
- _ Schopnost zpochybňovat fotografie
- _ Empatické chápání: schopnost vidět fotografii a vcítit se do jejího obsahu z hlediska času, místa, osob a události (kde, kdy, kdo, co)
- _ Dekonstrukce fotografií
- _ Schopnost zasadit fotografie do jejich historického kontextu.

Čtete fotografie

„Čtete“ fotografii jako text od horního levého rohu do dolního pravého, řádek po řádku. Všimněte si všech detailů.

Vnitřní plátno

Pečlivě si fotografii prohlédněte. Pak zavřete oči. Nyní si fotografii v duchu promítněte na plátno a uložte ji do paměti. Otevřete oči a srovnajte obraz na plátně s fotografií. Jsou mezi nimi nějaké rozdíly?

Vyprávějte fotografie

Najděte si partnera. Měl/měla by zavřít oči. Osoba B popisuje fotografii co nejpodrobněji osobě A, jako by posluchač byl nevidomý. Je velice důležité říkat pouze to, co skutečně vidíte. Poté A se zavřenýma očima popisuje fotografii, kterou si představuje. Na závěr A otevře oči a srovná svůj vnitřní obraz s fotografií. Je důležité, aby si žáci nejprve uvědomili rozdíl mezi popisem a výkladem: Vidím velkého muže, jak se z okna přimhouřenýma očima dívá na ulici (pohled). Vidím silného muže, jak se z okna upřeně dívá na ulici (výklad).

Vstřebejte fotografie

Pečlivě si prohlédněte fotografii. Poté napište odpovědi na tyto otázky: Jaké myšlenky a asociace vám vytanuly na mysl? Jaké pocity ve vás fotografie vzbudila? Co vám fotografie připomíná? Najděte si partnera a sdílejte s ním své dojmy. Na závěr si celá skupina navzájem vymění myšlenky, pocity a asociace.

Tichý dialog

Vytvořte skupiny po čtyřech. Vezměte list papíru. Pečlivě si prohlédněte fotografii. Sepište přídavná jména, která podle vás obrázkem popisují. Jedna skupina začne a запиše první přídavné jméno a poté beze slov předá list papíru další skupině. Tento proces se několikrát opakuje.

Pak se přidejte k jiné skupině a zjistěte, jaká slova jsou v obou skupinách stejná a jaká se liší.

Výsledek запиšte. Seznamte s výsledkem celou skupinu.

Varianta: Učitel promítne fotografii na stěnu. Žáci si ji prohlédnou a poté vstanou a napíší své dojmy na tabuli nebo plakát. Přitom mlčí, dokud nejsou vyčerpány všechny nápady.

První dojmy

Několik vteřin si prohlížejte fotografii a pak ji odložte. Při psaní se na ni nedívejte. Zapište, co vás napadá. Nyní se znovu podívejte na fotografii a doplňte své poznámky nebo je upřesněte.

Varianta: Učitel na několik vteřin promítne fotografii na stěnu a poté projektor vypne. Žáci si zapíší, co je napadá. Fotografie se pak znovu promítne a žáci si doplní nebo upřesní své poznámky.

Široký úhel – přiblížení

Pečlivě si prohlédněte fotografii. Poté proveďte tento pokus: Podívejte se na fotografii z dálky a pokuste se obsáhnout celý obraz. Množná si budete muset držet fotografii dále od očí nebo se zvednout a udělat krok zpět od monitoru. Poté pohled přiblížte a zkuste se zaměřit na jediný detail.

Pak se na fotografii opět podívejte z dálky a poté znovu zblízka, tentokrát se zaměřte na jiný detail.

Najděte si partnera a ukažte mu svůj přiblížený obraz takto: váš partner zavře oči a vy přikryjete fotografii listem bílého papíru tak, aby byl vidět pouze detail, na který jste se zblízka zaměřili.

Vybídněte partnera, aby otevřel oči a detail si prohlédl. Vyměňte si místa.

Popředí – pozadí / střed – okraj

Pečlivě si prohlédněte fotografii. Co vidíte v popředí a co v pozadí? Co je ve středu fotografie a co na okraji? Jaké má umístění účinky? Položte si otázku, zda to tak fotograf udělal záměrně, či nikoli.

Detaily

VeźmĚte list papĚru a zakryjte ěást fotografie. Odkrytou nechejte pouze hornĚ tĚtenu fotografie a prohlĚdnĚte si ji. PotĚ uěiňte totĚž se spodnĚ a prostĚdnĚ tĚtinou. PouŹijte nĚkolik listů papĚru a zamĚřte se na menší detaily. Ěeho jste si všimli? Jak to ovlivŇuje, co vidĚte?

ProjdĚte si fotografie

Toulejte se pohledem po fotografii. PĚdstavte si, Źe jste její souěástĚ, a procházejte se ve vĚjevu. Co slyšíte (zvuky, hlasy, slova, vĚty)? JakĚ pachy cĚtĚte? JakĚ mĚte pocity? Varianta: Toulejte se po fotografii pohledem. PĚdstavte si, Źe prĚvĚ pĚijĚždĚte do vesnice. Co tam vidĚte? Zapište, co vidĚte a cĚtĚte.

Ptejte se fotografiĚ

PećlivĚ si prohlĚdnĚte fotografii. PotĚ se fotografie ptejte:
ZajĚmalo by mĚ, zda ...
RĚd bych vĚdĚl/rĚda bych vĚdĚla, zda ...
SĚm sebe ptĚm, zda ...

NĚzvy fotografiĚ

Vytvořte skupiny po tĚech. PĚdstavte si, Źe jste reportĚři na schůzi redakćnĚho tĚmu. Fotografie mĚ být umĚstĚna na titulnĚ stranĚ. Vymyslete vhodnĚ nadpis a napište popis, kterĚ se umĚstĚ pod fotografii. Popište vĚsledky svĚ prĚce tĚidĚ.

ŹivĚ fotografie

Na fotografii si vyberte osobu a napište její strućnĚ Źivotopis: jmĚno, vĚk, jakĚ mĚ největší pĚání, ěeho se nejvĚce bojĚ. VyprĚvĚjte z pohledu tĚto osoby o tom, co se odehrĚvĚ v okamŹiku, kdy je fotografie pořĚzena. PotĚ popište, jakĚ byla situace deset minut pĚedtĚm, neŹ byla fotografie pořĚzena.

MluvicĚ fotografie: myšlenkovĚ bubliny

Vyberte si na fotografii jednu ěi dvĚ osoby a zamyslete se nad tĚm, co si asi v danĚ okamŹik myslĚ. Nakreslete myšlenkovĚ bublinu a jejich myšlenky do nĚ vepište. Vytvořte skupinu po tĚech a sdĚlejte vĚsledky. Kdo si vybral kterou osobu a proć? Jsou myšlenky podobnĚ nebo se liší?

Mluvicí fotografie: dialog

Vyberte si na fotografii dvě osoby a představte si, že spolu hovoří. Napište krátký dialog.

Varianta: Vyberte si na fotografii dvě osoby a představte si, co asi právě říkají.

Nakreslete dialogové bubliny a jejich slova tam vepište.

Změna hlediska

Představte si, že scénu pozorujete z druhé strany silnice. Napište, co vidíte.

Vyprávění z vlastního pohledu

Představte si, že jste jedním z lidí na fotografii, který to, co se odehrává, sleduje zpovzdálí jako pozorovatel. Napište dopis příteli a popište mu svá pozorování a myšlenky.

Změna perspektivy

Pečlivě si prohlédněte fotografii. Vytvořte malé skupiny. Se skupinou se postavte tak, abyste napodobili obsah fotografie. Věnujte pozornost detailům co do mimiky, gest a postojů a také si všimněte, co je ve středu fotografie. Poté uvažujte nad tím, jak by fotografie vypadala, kdyby ji bývala pořídila jedna z osob, která je na ní zachycena. Co by ona umístila do středu? Jaké sdělení si přeje sdělit?

Před – nyní – potom

Vytvořte malé skupiny. Se skupinou se postavte tak, abyste co nejvěrněji napodobili obsah fotografie.

Zamyslete se nad tím, co se stalo pět minut předtím a co se stane o pět minut později.

Pro každý scénář vytvořte skupinové pózy. Presentujte své pózy celé skupině. Diváci musejí mít po dobu, kdy se skupina na jevišti připravuje do pózy, zavřené oči. Když je otevřou, uvidí hotovou pózu a mohou si ji několik minut prohlížet, než oči opět zavřou. Stejný postup se opakuje u dalších dvou skupinových póz. Výsledkem je jistý druh krátkého animovaného filmu, který si diváci v duchu promítají.

Různá hlediska

Pečlivě si prohlédněte fotografii. Vytvořte malé skupiny. Vžijte se postupně do hlediska každé z osob na fotografii. Řekněte, co se na fotografii z hlediska jednotlivých osob odehrává.

Příklady z výukových materiálů

Pracovní list A.1

Čtete fotografii

„Čtete“ fotografii od horního levého rohu do dolního pravého, řádek po řádku. Všimněte si všech detailů.

Detaily

Vezměte list papíru a zakryjte část fotografie. Odkrytou nechte pouze horní třetinu fotografie a prohlédněte si ji. Poté učiňte totéž se spodní a prostřední třetinou.

Použijte několik listů papíru a zaměřte se na menší detaily. Čeho jste si všimli?

Jakým způsobem tyto detaily mění to, co vidíte?

Název fotografie

Vytvořte skupiny po třech. Představte si, že jste reportéři na schůzi redakčního týmu.

Fotografie má být umístěna na titulní straně. Vymyslete vhodný nadpis a napište popisek, který se umístí pod fotografii. Popište výsledky své práce třídě.

Přemýšlejte o fotografii

Na webových stránkách www.romasintigenocide.eu přejděte na stránku A1.

Srovnejte své dojmy a myšlenky s informacemi v textu a detaily uvedené fotografie.

Pokuste se zjistit, kdy byla fotografie pořízena, kým a za jakým účelem.

Pracovní list A.3

Široký úhel – přiblížení

Pečlivě si prohlédněte fotografii. Poté proveďte tento pokus: Podívejte se na fotografii z dálky a pokuste se obsáhnout celý obraz. Množná si budete muset držet fotografii dále od očí nebo se zvednout a udělat krok zpět od monitoru. Poté pohled přiblížte a zkuste se zaměřit na jediný detail.

Pak se na fotografii opět podívejte z dálky a poté znovu zblízka, tentokrát se zaměřte na jiný detail.

Najděte si partnera a ukažte mu svůj přiblížený obraz takto: váš partner zavře oči a vy přikryjete fotografii listem bílého papíru tak, aby byl vidět pouze detail, na který jste se zblízka zaměřili.

Vybídněte partnera, aby otevřel oči a prohlédl si detail. Vyměňte si místa.

Projděte si fotografii

Znovu si důkladně prohlédněte fotografii a vznášejte dotazy k obsahu. Můžete začít takto:

_ Zajímalo by mě, zda ...

_ Rád bych věděl/ráda bych věděla, zda ...

_ Sám sebe se ptám/sama sebe se ptám, zda ...

Dotazy pak ve skupině posbírejte a napište je na plakát.

Předpoklady o fotografii

- _ Za jakým účelem byla fotografie pořízena?
- _ Proč byla pořízena?
- _ Jaký dojem měla vyvolat?
- _ Jaké poselství měla sdělit?

Přemýšlejte o fotografii

Na webových stránkách www.romasintigenocide.eu přejděte na stránku A3. Srovnajte své dojmy a myšlenky s informacemi v textu a detaily uvedené fotografie. Pokuste se zjistit, kdy byla fotografie pořízena, kým a za jakým účelem. Zkuste odpovědět na výše uvedené dotazy a poté vyhledejte fakta, abyste zjistili, jak správné vaše domněnky byly.

Pracovní list A.6

Vnitřní plátno

Pečlivě si prohlédněte fotografii. Pak zavřete oči. Nyní si fotografii v duchu promítněte na plátno a uložte ji do paměti. Otevřete oči a srovnajte obraz na plátně s fotografií. Jsou mezi nimi nějaké rozdíly?

Změna hlediska

Představte si, že scénu pozorujete z druhé strany silnice. Napište, co vidíte.

Před – nyní – potom

Vytvořte malé skupiny (max. 5 žáků). Se skupinou se postavte tak, abyste co nejvěrněji napodobili obsah fotografie. Zamyslete se nad tím, co se stalo pět minut předtím a co se stane o pět minut později. Pro každý scénář vytvořte skupinové pózy.

Prezentujte své pózy celé skupině. Diváci musejí mít po dobu, kdy se skupina na jevišti připravuje do pózy, zavřené oči. Když je otevřou, uvidí hotovou pózu a mohou si ji několik minut prohlížet, než oči opět zavřou. Stejný postup se opakuje u dalších dvou skupinových póz. Výsledkem je jistý druh krátkého animovaného filmu, který si diváci v duchu promítají.

Přemýšlejte o fotografii

Na webových stránkách www.romasintigenocide.eu přejděte na stránku A6. Srovnajte své dojmy a myšlenky s informacemi v textu a detaily uvedené fotografie. Pokuste se zjistit, kdy byla fotografie pořízena, kým a za jakým účelem.

Pracovní list B.3

Vyprávějte fotografie

Najděte si partnera. Měl/měla by zavřít oči. Osoba B popisuje fotografii co nejpodrobněji osobě A, jako by posluchač byl slepý přítel. Je velice důležité říkat pouze to, co skutečně vidíte.

Poté A se zavřenýma očima popisuje fotografii, kterou si představuje. Na závěr A otevře oči a srovná svůj vnitřní obraz s fotografií. Je důležité, aby si žáci nejprve uvědomili rozdíl mezi popisem a výkladem: Vidím velkého muže u okna, jak se zamhouřeně dívá na ulici (pohled).

Vidím silného muže, jak se z okna upřeně dívá na ulici (výklad).

Mluvící fotografie: dialog

Vyberte si na fotografii dvě osoby a představte si, že spolu hovoří. Napište krátký dialog.

Varianta: Vyberte si na fotografii dvě osoby a představte si, co asi právě říkají. Nakreslete dialogové bubliny a jejich slova tam vepište.

Různá hlediska

Znovu si pečlivě prohlédněte fotografii. Vytvořte malé skupiny. Postupně se vžijte do pohledu každé ze tří osob v popředí a jedné z osob v pozadí. Řekněte, co se na fotografii z hlediska jednotlivých osob odehrává.

Přemýšlejte o fotografii

Na webových stránkách www.romasintigenocide.eu přejděte na stránku B3. Srovnejte své dojmy a myšlenky s informacemi v textu a detaily uvedené fotografie. Pokuste se zjistit, kdy byla fotografie pořízena, kým a za jakým účelem.

Pracovní list B.7

Projděte si fotografii

Toulejte se pohledem po fotografii. Představte si, že jste její součástí, a procházejte se ve výjevu.

Co slyšíte (zvuky, hlasy, slova, věty)? Jaké pachy cítíte? Jaké máte pocity?

Varianta: Toulejte se po fotografii pohledem. Představte si, že právě přijíždíte do vesnice.

Co tam vidíte? Zapište, co vidíte a cítíte.

Popředí – pozadí

Pečlivě si prohlédněte fotografii. Co vidíte v popředí a co v pozadí? Co je ve středu fotografie a co na okraji? Jaké má umístění účinky? Položte si otázku, zda to tak fotograf udělal záměrně, či nikoli.

Mluvící fotografie: myšlenkové bubliny

Vyberte si jednu či dvě osoby v popředí fotografie a jednu či dvě osoby v pozadí a zamyslete se nad tím, co si asi právě myslí. Nakreslete myšlenkové bubliny a jejich myšlenky tam vepište. Vytvořte skupinu po třech a sdílejte výsledky. Kdo si vybral které osoby a proč? Jsou myšlenky podobné nebo se liší?

Přemýšlejte o fotografii

Na webových stránkách www.romasintigenocide.eu přejděte na stránku B7. Srovnejte své dojmy a myšlenky s informacemi v textu a detaily uvedené fotografie. Pokuste se zjistit, kdy byla fotografie pořízena, kým a za jakým účelem.

Pracovní list C.2

Tichý dialog

Vytvořte skupiny po čtyřech. Vezměte list papíru. Pečlivě si prohlédněte fotografii. Sepište přídavná jména, která podle vás obrázek popisují. Jedna skupina začne a zapíše první přídavné jméno a poté beze slov předá list papíru další skupině. Tento proces se opakuje, dokud vás již nenapadají žádná další slova. Pak se přidejte k jiné skupině a zjistěte, jaká slova jsou v obou skupinách stejná a jaká se liší. Výsledek zapište. Seznamte s výsledkem celou skupinu. Varianta: Učitel promítne fotografii na stěnu. Žáci si ji prohlédnou a poté vstanou a napíší své dojmy na tabuli nebo plakát. Přitom mlčí, dokud nejsou vyčerpány všechny nápady.

Ptejte se fotografií

Znovu si důkladně prohlédněte fotografii a vznášejte dotazy k obsahu. Můžete začít takto:

- _ Zajímalo by mě, zda ...
- _ Rád bych věděl/ráda bych věděla, zda ...
- _ Sám sebe se ptám/sama sebe se ptám, zda ...

Dotazy pak ve skupině posbírejte a napište je na plakát.

Změna perspektivy

Nyní vytvořte malé skupiny. Se skupinou se postavte tak, abyste napodobili obsah fotografie. Věnujte pozornost detailům co do mimiky, gest a postojů a také si všimněte, co je ve středu fotografie. Poté se zamyslete nad tím, jak by fotografie vypadala, kdyby ji pořídila žena. Co by ona umístila do středu? Jaké sdělení si přeje sdělit? Vytvořte skupinovou pózu, abyste sdělení vyjádřili. Presentujte obě pózy celé skupině.

Přemýšlejte o fotografii

Na webových stránkách www.romasintigenocide.eu přejděte na stránku C2. Srovnejte své dojmy a myšlenky s informacemi v textu a detaily uvedené fotografie. Pokuste se zjistit, kdy byla fotografie pořízena, kým a za jakým účelem. Zkuste odpovědět na výše položené otázky.

Pracovní list C.10

Vstřebejte fotografii

Pečlivě si prohlédněte fotografii. Poté napište odpovědi na tyto otázky:

- _ Jaké myšlenky a asociace vám vytanuly na mysli?
 - _ Jaké pocity ve vás fotografie vzbudila?
 - _ Co vám fotografie připomíná? Najděte si partnera a sdílejte s ním své dojmy.
- Na závěr si celá skupina navzájem vymění myšlenky, pocity a asociace.

Popředí – pozadí

Pečlivě si prohlédněte fotografii. Co vidíte v popředí a co v pozadí? Co je ve středu fotografie a co na okraji? Jaké má umístění účinky? Položte si otázku, zda to tak fotograf udělal záměrně, či nikoli.

Název fotografie

Vytvořte skupiny po třech. Představte si, že jste reportéři na schůzi redakčního týmu. Fotografie má být umístěna na titulní straně. Vymyslete vhodný nadpis a napište popis, který se umístí pod fotografii. Popište výsledky své práce třídě.

Přemýšlejte o fotografii

Na webových stránkách www.romasintigenocide.eu přejděte na stránku C10. Srovnejte své dojmy a myšlenky s informacemi v textu a detaily uvedené fotografie. Pokuste se zjistit, kdy byla fotografie pořízena, kým a za jakým účelem.

Pracovní list D.8

První dojmy

Několik vteřin si prohlížejte fotografii a pak ji odložte. Při psaní se na ni nedívejte. Zapište, co vás napadne. Nyní se znovu podívejte na fotografii a doplňte své poznámky nebo je propracujte. Varianta: Učitel na několik vteřin promítne fotografii na stěnu a poté projektor vypne. Žáci si zapíší, co je napadá. Fotografie se pak znovu promítne a žáci si doplní nebo upřesní své poznámky.

Ptejte se fotografií

Znovu si důkladně prohlédněte fotografii a vznášejte dotazy k obsahu.

Můžete začít takto:

- _ Zajímalo by mě, zda ...
- _ Rád bych věděl/ráda bych věděla, zda ...
- _ Sám sebe se ptám/sama sebe se ptám, zda ...

Dotazy pak ve skupině posbírejte a napište je na plakát.

Vyprávění z vlastního pohledu

Představte si, že jste chlapec, který výjev pozoruje z plotu zahrady.

Napište dopis příteli a popište mu svá pozorování a myšlenky.

Přemýšlejte o fotografii

Na webových stránkách www.romasintigenocide.eu přejděte na stránku D8. Srovnajte své dojmy a myšlenky s informacemi v textu a detaily uvedené fotografie. Pokuste se zjistit, kdy byla fotografie pořízena, kým a za jakým účelem.

Doplňující materiály: HODONÍN U KUNŠTÁTU

Tichý dialog

Vytvořte skupiny po čtyřech. Vezměte list papíru. Pečlivě si prohlédněte fotografii. Sepište přídavná jména, která podle vás obrázek popisují. Jedna skupina začne a запиše první přídavné jméno a poté beze slov předá list papíru další skupině. Tento proces se opakuje, dokud vás již nenapadají žádná další slova. Pak se přidejte k jiné skupině a zjistěte, jaká slova jsou v obou skupinách stejná a jaká se liší. Výsledek запиšte. Seznamte s výsledkem celou skupinu.

Varianta: Učitel promítne fotografii na stěnu. Žáci si ji prohlédnou a poté vstanou a napíší své dojmy na tabuli nebo plakát. Přitom mlčí, dokud nejsou vyčerpány všechny nápady.

Živá fotografie

Na fotografii si vyberte osobu a napište její stručný životopis: jméno, věk, jaké má největší přání, čeho se nejvíce bojí. Vyprávějte z pohledu této osoby o tom, co se odehrává v okamžiku, kdy je fotografie pořízena. Poté popište, jaká byla situace deset minut předtím, než byla fotografie pořízena. Zkuste předpovědět, jaká bude situace o deset minut později.

Přemýšlejte o fotografii

Na webových stránkách www.romasintigenocide.eu přejděte na pracovní list HODONÍN U KUNŠTÁTU. Srovnejte své dojmy a myšlenky s informacemi v textu a detaily uvedené fotografie. Pokuste se zjistit, kdy byla fotografie pořízena, kým a za jakým účelem.

O vzniku stereotypních historických představ – proč a jak je můžeme dekonstruovat?

Robert Sigel

Historie je více než pouhá prezentace minulých událostí. Její součástí je výběr, hodnocení, hledání souvislostí a vytváření smyslu. Historici jsou odbornými činiteli tohoto procesu. Jejich činy se neodehrávají v prázdnotě, ale ve skutečných společnostech. Výsledkem je historie v podobě, v níž je zapsána a sdělována: konkrétní historický narativ.

Tyto historické narativy jsou tudíž konstrukce. Při konstruování příběhu dochází k vytváření „vlastního obrazu“ a „cizího obrazu“: obraz o vlastní skupině a tím o sobě (rodina, etnická skupina, národ, rasa, náboženské společenství atd.) a obrazu o ostatních - cizích skupinách (rodina, etnická skupina, národ, náboženské společenství atd.). Při této tvorbě obrazů se uplatňují stereotypy, což znamená, že jsou k představám přiřazovány specifické vlastnosti a modely chování. Stereotypy nejsou totožné s předsudky: předsudky vždy obsahují negativní prvky, zatímco vlastnosti a modely přiřazené ve formě stereotypů mohou představovat kladné, záporné či neutrální hodnocení.

Historické narativy a představy, které obsahují, je třeba znovu a znovu přehodnocovat. Představy, a to jak o sobě samých, tak ty vnější, se mohou stereotypy stát. Tyto stereotypy se vzdalují od reality tak dlouho, až ji zcela přestanou odrážet. Nutnost přehodnocování je obzvláště zřejmá u představy o takzvaných „cikánech“. Tato představa dlouhé roky vychází ze stereotypů a předsudků a realitě je na míle vzdálená. A právě tyto předsudky se za vlády nacistů staly základem pro stigmatizaci, zbavení práv, pronásledování a genocidu.

Přehodnocení historických narativů a představ, které obsahují, je také součástí studia historie. Nástrojem k přehodnocování je proces známý jako dekonstrukce. Dekonstrukce objasňuje vývoj historického narativu tím, že odhaluje původní způsob jeho tvorby. Při dekonstrukci je daný narativ podroben sledu základních myšlenek a otázek:

- _ Lze danou událost ověřit?
- _ Je daná událost reprezentativní?
- _ Jaké vztahy, příčiny a důsledky jsou v prezentovaném pohledu obsaženy?
- _ Jaké vztahy, příčiny a důsledky jsou navrženy bez důkazu?
- _ Jaké možné vztahy, příčiny a důsledky jsou opomenuty?
- _ Jaké jiné, odlišné, odchylující se, protichůdné argumenty a vysvětlení lze formulovat.
- _ Jaké zájmy by mohly podpírat prezentovaný pohled?

Při výuce lze dekonstrukci stereotypů provést řadou různých způsobů. Výběr metody závisí na řadě faktorů včetně věku žáků, znalosti souvislostí, schopnosti ptát se, znalosti jednotlivých metod, schopností reflexe a úsudku atd. Mnoho z těchto faktorů se v rovnocenné míře vztahuje i na učitele.

Materiály na těchto webových stránkách jsou vynikající příležitostí k praktickému využití následujících výukových metod:

Změna perspektivy.

Změna perspektivy je pokusem vidět jiné vlastníma očima a také vidět vlastní skupinu očima ostatních. A pokus vžít se do perspektivy třetí strany není snadný. Východiskem pro takovou změnu perspektivy může být hraní různých rolí, psaní deníků, dopisů a písní a další formy uměleckého projevu.

Pozorovatel jako svědek

Tato metoda také zahrnuje změnu perspektivy: K posouzení události je nutný nezávislý pohled nestranného pozorovatele. Jednou z možností je hraní rolí před soudem nebo při jiné formě slyšení, při němž je nutné stanovit skutečnosti určitého případu. Tato metoda zohledňuje silný morální smysl mladých lidí pro spravedlnost.

Jednotlivec a skupina

Stereotypní pohledy na skupiny jsou vždy zobecňující; nezohledňují individualitu členů skupiny a automaticky opomíjejí odlišnosti a variace. Lze je znázornit pomocí různých prvků, např. stravovacích zvyklostí a způsobů stolování, pravidel a norem v rodině nebo činností ve volném čase. Takováto zjištění z vlastního života lze použít jako analytický nástroj: představa o vlastní skupině (školní třídě, rodině, etnické skupině, rase, náboženském společenství atd.) ztrácí svoji hermetickou soudržnost a stejný postup lze uplatnit i na představy vnější.

Životní příběhy – nově převyprávěné nebo dovyprávěné

Životy Romů a Sintů, stejně jako příslušníků jiných pronásledovaných skupin, byly násilně přerušeny a následný život přeživších byl poznamenán hlubokým celoživotním traumatem. Sledování životů přeživších až do současnosti nám nabízí příležitost pochopit jak nebezpečí, která vyplývají z tvorby stereotypů, tak individualitu lidí.

Další možností je požádat studenty, aby si představili, jak by dnes vypadal život zavražděného člověka, což je přiměje překročit stín předsudků, které byly příčinou vraždy, a uvědomit si možnosti, které by bývaly mohly mít například romské a sintske děti.

Tyto a další výukové metody mohou otevřít dveře k základním myšlenkám a otázkám, které jsme zmínili výše. V jednotlivých případech mohou být také podnětem k podrobnému pozorování a analýze stereotypů, jejich vývoje, odůvodnění a dopadů a k diskusi o nich. Důkladné věcné znalosti jsou základem jakékoli dekonstrukce; a materiály na těchto webových stránkách právě takové věcné informace poskytují.